

Humanitarizam otpornosti

Romana Pozniak

Iako je **humanitarizam** širok pojam koji obuhvaća različite interpretacije i prakse pomoći, tzv. klasični humanitarizam (Hilhorst 2018), čije značenje i principi djelovanja nastaju u okvirima zapadnih liberalnih država, povezuje se s radom u izvanrednim situacijama. Te situacije uglavnom podrazumijevaju intervencije međunarodnih organizacija i njima svojstvenu standardizaciju humanitarnoga rada (Hilhorst 2018). Osim što jasno razlikuje „krizne“ od „normalnih“ situacija, klasična paradigma humanitarnoga djelovanja svojim pristupom produbljuje i reproducira asimetričan odnos moći između pomagača i žrtava, stvarajući predodžbu o idealnoj žrtvi kao onoj koja je pasivna, bespomoćna i poslušna. To je jedan od glavnih razloga zbog kojih je humanitarizam u literaturi podvrgnut značajnoj kritici (v. Malkki 1996; Harrell-Bond 2002; Fassin 2012).

Do kraja 20. stoljeća klasična paradigma dominirala je humanitarnim područjem rada, no posljednjih desetljeća postepeno i djelomično biva zamijenjena paradigmom koju Dorothea Hilhorst (2018) naziva „humanitarizmom otpornosti“. Jedan od važnijih, ali ne i jedini faktor koji je potaknuo tu transformaciju je sve veće povezivanje razvojnih agencija, dakle organizacija koje su uključene u procese osmišljavanja i upravljanja političkim i ekonomskim procesima u poslijeratnim i poslijekriznim okruženjima, s organizacijama koje se bave pružanjem pomoći u neposrednim krizama. Točnije, radi se o povezivanju pristupa i djelokruga tih dviju skupina organizacija, što je u konačnici stvorilo podlogu za razvoj novog pristupa humanitarizma kojemu je cilj skrenuti fokus na same primatelje pomoći i kod njih potaknuti izgradnju otpornosti te veću razinu samostalnosti. S obzirom da od začetaka njegove suvremene, liberalne varijante (v. Barnett 2011, Rozakou 2020) humanitarizam prate prijepori oko uloge i svrhe rada humanitarnih organizacija, umjesto o podjeli na klasični humanitarizam i humanitarizam otpornosti, točnije je govoriti o usmjerenjima i idejama koji se najčešće i preklapaju, a čija primjena ovisi o uvjetima, tipu organizacije, kontekstu i dr. (Hilhorst 2018).

Uz ispreplitanje rada razvojnih i humanitarnih organizacija, na stvaranje te nove varijante humanitarizma – koju Mark Duffield (2019) zove i posthumanitarizmom naglašavajući pritom njenu uvjetovanost informacijskim tehnologijama – utjecala je promjena percepcije o krizama i upravljanju kriznim situacijama. Za razliku od ranije aktualnog tumačenja krize kao nečega što se nalazi izvan društva, u uvjetima kasnoga kapitalizma kriza se počinje tumačiti kao sastavni dio svakodnevnog života. Pri tome, tehnike upravljanja tim situacijama premještaju se na razinu pojedinaca, a prioritet postaje razvoj unutarnje otpornosti, prilagodljivosti i elastičnosti kako bi uspješno anticipirali rizike, prihvatili promjene i oporavili se od stradanja (Duffield 2012 i 2019).

Kako navodi Hilhorst (2018) sve veći kontinuitet između „krize“ i „normalnosti“ može se pratiti i u izvješćima UN-a koji krizu počinju percipirati kao novu normalnost. Na primjer, svjetski humanitarni samit održan 2016. godine apostrofirao je važnost spajanja humanitarnih akcija s programima razvoja i izgradnje mira, dok je Globalni sporazum o izbjeglicama (2018) – u nastojanju da ponudi okvir mogućih rješenja i metoda upravljanja „izbjegličkim krizama“ – uputio na važnost poticanja otpornosti kod osoba koje traže/primaju zaštitu, kao i mogućnosti iznalaženja rješenja u lokalnim kontekstima i u tzv. trećim zemljama (Hilhorst 2018: 6). Osim što Globalni sporazum o izbjeglicama (2018), kao i Globalni sporazum o sigurnim, urednim i regularnim migracijama (2018), potiče eksternalizaciju migracijskih politika, promoviranjem samostalnosti izbjeglica oslanja se, izravno ili neizravno, na neoliberalne imperativne poput samopoduzetništva koji odgovornost za snalaženje u rizičnim i izvanrednim okolnostima, neposrednu kvalitetu života, pa i ostvarenje izbjegličkoga statusa prebacuje na samu osobu u potrazi za zaštitom.

Taj „postsocijalni humanitarni režim“ (Duffield 2019: 19) posljedica je šireg društvenog stanja i ne odnosi se samo na strukture upravljanja prekariziranim, raseljenim, iregulariziranim i dr. populacijama. Opća nesigurnost, neizvjesnost i dezintegracija socijalne sfere (Rose 1996) – prije svega urušavanje javno dostupnih i besplatnih socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga – postaju uobičajenim aspektima suvremenog društva, pa i normama koje određuju mogućnosti osobnoga i profesionalnoga djelovanja. U tom kontekstu od svih se očekuje da rade na poboljšanju svojih kapaciteta u smislu izdržljivosti, prilagodljivosti i elastičnosti kako bi postali otporni na krizna stanja. Imperativ „poduzetničkog sebstva“ (Bröckling 2016) doprinosi normalizaciji izvanrednih stanja na način da pojedince i populacije potiče da se stalno usavršavaju, uz kontinuirano predviđanje rizika i prilagodbu neizvjesnim radnim i životnim okolnostima. U tom se smislu ni ciljevi humanitarizma ne postavljaju više na način da kontroliraju izvanredne situacije, nego da optimiziraju ponašanje populacija i pojedinaca koje su njima pogođene (Duffield 2019: 21).

Osim Marka Duffielda, pojam posthumanitarizam koristi i Lilie Chouliaraki (2013 i 2021) pri analizi medijskoga izvještavanja o humanitarnim temama. Ona primjećuje transformaciju „prizora tuđeg stradanja“ (Sontag 2005) –

svojevrsnog fotorealizma kojim se ranije pokušavalo pobuditi sućut među gledateljima/čitateljima – u prizore požrtvovnih humanitaraca, idealtipskih donatora koji služe kao moralni uzor građanima globalnoga sjevera. Skretanje pozornosti s tuđe patnje na „zapadnoga aktera“ posljedica je tzv. zamora od suosjećanja i skeptičnosti do kojih dolazi pri kontinuiranoj izloženosti „ikonografijama stradanja“ (Chouliaraki 2021: 424). Međutim, fokusiranjem na angažman i pripravnost zapadnih aktera, posthumanitarna reprezentacija samo je pojačala jaz između „pomagača“ i „žrtve“ („nas“ i „njih“), a raniju „moralnost sažaljenja“ transformirala u individualiziranu moralnost postmodernoga građanina koja i dalje zatire strukturalne uzroke stradanja (Chouliaraki 2021: 426).

U praksama režima izbjeglištva, obrasce posthumanitarizma možemo pronaći u integracijskim aktivnostima lokalnih i međunarodnih organizacija. U razgovoru provedenom u sklopu istraživanja za disertaciju (Pozniak 2022), sugovornik koji je tada bio zadužen za integraciju osoba pod međunarodnom zaštitom, osvrnuo se na poteškoće u „prilagođavanju stajališta“ osoba koje su dobile međunarodnu zaštitu ne dovodeći pritom u pitanje sam pojam integracije, kao ni pretpostavku da bi se izbjeglice trebali prilagoditi sustavu, a ne obrnuto:

To je bio stvarno jedan zahtjevan posao, ne u tolikoj mjeri u kontaktu s njima, koliko u prilagođavanju njihovih stajališta i gledanja na sustav Republike Hrvatske. Dakle, integracija. Oni su se došli ovdje integrirati. Ja sam njih morao ispravljati u određenim kodeksima, ali najveći problem imao sam s domaćim institucijama.

Uz poistovjećivanje integracije s „ispravljanjem“ ponašanja osoba pod međunarodnom zaštitom, izdvojeni isječak ilustrira kompleksan odnos između normalizacije figure poslušnih i prilagodljivih izbjeglica i kritike izostajuće i/ili manjkave državne i lokalne infrastrukture koji je pratio rad ovoga djelatnika. Tijekom razgovora isti sugovornik je naglasio da zna da njegove riječi mogu zvučati „beščutno“, ali da je u pitanju „način rada“ koji mu je pomogao da prebrodi teške trenutke kakve podrazumijeva humanitarni posao. U nastavku razgovora je dodao:

Još jedna stvar, ti ljudi su prilično onako, po prirodi, inertni i nisu baš zainteresirani za obavljanje nekih poslova u nekoj redovnoj mjeri, tipa osam sati dnevno. Oni su ljudi koji su navikli na *casual lifestyle*, koji su navikli da je vrijeme apsolutno nebitno. Već smo nekoliko puta došli u situacije da ih se treba zaposliti, a oni izražavaju razne bolesti. Ako se zaposle, gube prava iz sustava socijalne skrbi, ostaju bez prava na stanovanje i postaju još veći lokalni problem."

Iz kritike snalažljivosti izbjeglica poput zadržavanja prava na korištenje socijalne pomoći izbjegavanjem posla, možemo iščitati da je ovaj djelatnik nastojao potaknuti samorealizaciju izbjeglica kao poslušnih, ali samoodgovornih subjekata. Kao cilj posthumanitarne integracije pojavljuje se stvaranje marljive i poslušne radne snage koja je samostalna, proaktivna i otporna u mjeri zadanoj programima podrške, odnosno, koja je naizgled fleksibilna, no koja u optimalnom korištenju svojih kapaciteta ostaje disciplinirana, skromna i zahvalna. Paradoksalno, dakle, ako ne dolaze u kombinaciji s marljivošću i poslušnošću, snalažljivost i proaktivnost (preferirane karakteristike neoliberalnog subjekta) ne odgovaraju profilu idealne žrtve. Humanitarizam otpornosti nije, dakle, odbacio predodžbu o pasivnim i poslušnim žrtvama, već je postojećoj figuri dodao nove osobine. Habitus idealne izbjeglice sada čini ambivalentna figura discipliniranog, ali otpornog izbjeglice koji uspostavlja optimalnu ravnotežu između pasivnosti i proaktivnosti, bespomoćnosti i samopoduzetništva.

5. 11. 2022.

Literatura

- Barnett, Michael. 2011. *Empire of Humanity. A History of Humanitarianism*. Ithaca i London: Cornell University Press.
- Bröckling, Ulrich. 2016. *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject*. London etc.: Sage.
- Chouliaraki, Lilie. 2013. *The Ironic Spectator. Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*. Cambridge: Polity Press.
- Chouliaraki, Lilie. 2021. „Post-humanitarianism. Solidarity as Lifestyle Politics“. U *Routledge Handbook of Humanitarian Communication*. Lilie Chouliaraki i Anne Vestergaard, ur. Routledge: London i New York, 421-435.
- Duffield, Mark. 2012. „Challenging Environments. Danger, Resilience and the Aid Industry“. *Security Dialogue* 43/5: 475-492.
- Duffield, Mark. 2019. „Post-Humanitarianism. Governing Precarity through Adaptive Design“. *Journal of Humanitarian Affairs* 1/1: 15-27.
- Fassin, Didier. 2012. *Humanitarian Reason. A Moral History of the Present*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London. Prevela Rachel Gomme.
- Harrell-Bond, Barbara. 2002. „Can Humanitarian Work with Refugees Be Humane?“ *Human Rights Quarterly* 24/1:

51-85.

Hilhorst, Dorothea. 2018. "Classical Humanitarianism and Resilience Humanitarianism. Making Sense of Two Brands of Humanitarian Action". *Journal of International Humanitarian Action* 3/15: 1-12.

Malkki, Liisa H. 1996. "Speechless Emissaries. Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization". *Cultural Anthropology* 11/3: 377-404.

Pozniak, Romana. 2022. Humanitarni rad u kontekstu izbjeglištva i migracija u posttranzicijskoj Hrvatskoj. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Rose, Nikolas. 1996. „The Death of the Social? Re-figuring the Territory of Government“. *Economy and Society* 25/3: 327-356.

Rozakou, Katerina. 2020. "Voluntary Work". U *Humanitarianism. Keywords*. Antonio De Lauri, ur. Leiden i Boston: Brill, 228-230.

Sontag, Susan. 2005. *Prizori tuđeg stradanja*. Zagreb: Algoritam. Prevela Božica Jakovlev.